

ในเส้นทางพัฒนาเทคโนโลยี กับกฎหมายสิทธิบัตรของญี่ปุ่น

วัชรียา โตสงวน*

1. ความนำ

ในช่วงทศวรรษ 1950 ถ้าหากจะมีการจัดอันดับของระดับความรู้และความก้าวหน้าวิทยาการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะพบว่า ญี่ปุ่นนั้นคงถูกจัดให้อยู่ลำดับท้าย ๆ ของกลุ่มประเทศที่ถือว่าเป็นแนวหน้าของโลก เช่น เยอรมันนี อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา แต่ในปัจจุบันสภาพการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ญี่ปุ่นมิใช่เป็นเพียงประเทศที่ผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อการค้าแต่เพียงอย่างเดียว ญี่ปุ่นได้ก้าวไปสู่ประเทศที่สามารถส่งออก วิทยาการทางด้านข้อมูลข่าวสาร ส่งออกเทคโนโลยีและวิทยาการที่จำเป็นในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมให้แก่กลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา และกลุ่มประเทศที่ถือว่าเป็นแนวหน้าของโลกทางด้านเทคนิควิทยาการอีกด้วย การได้เปรียบดุลการค้ากับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกของญี่ปุ่นในปัจจุบันนั้นมาจาก ทั้งความสามารถในการขายสินค้าอุตสาหกรรม เช่น รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องจักรกล กล้องถ่ายรูป

โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ และยังประกอบด้วย สินค้าราคาแพงที่จับต้องไม่ (scientific knowledge) อีกด้วย จากข้อมูลของการซื้อขายเทคโนโลยีของญี่ปุ่นกับประเทศอื่น ๆ ในช่วงปี 1970 ถึงปี 1985 พบว่า ญี่ปุ่นได้ใช้เงินเป็นค่าใช้จ่ายในด้านนี้เพิ่มขึ้นจาก 2.7 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 1970 และเพิ่มเป็น 3 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 1985 ตามราคาปีปัจจุบัน (constant price) แต่ในขณะเดียวกัน โดยเปรียบเทียบแล้ว ญี่ปุ่นเองก็เริ่มจะมีรายรับจากการขายเทคโนโลยีจากต่างประเทศเช่นกัน คือเพิ่มจาก 373 ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 1970 เป็น 898 ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 1985 คำถามที่ตามมาในขั้นนี้ก็คือ มีปัจจัยอะไรบ้างที่สนับสนุนการเติบโตทางเทคโนโลยีของญี่ปุ่น ซึ่งในเรื่องนี้มีผู้ได้ศึกษาและให้คำอธิบายไว้จำนวนไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนทางด้านระบบการเมือง มาตรการควบคุมเศรษฐกิจที่เข้มงวด ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน และเทคนิคการจัดการแบบเฉพาะตัวของญี่ปุ่น (ดู

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานของ Miyoshi Shinohara, 1982 หรือ Takafusa Nakamura, 1981) แต่ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นกลไกหลักต้นสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของญี่ปุ่นคือปัจจัยทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองต่อทรัพย์สินอุตสาหกรรม (Industrial Property) เช่น กฎหมายสิทธิบัตร การออกแบบผลิตภัณฑ์ และ ให้ความคุ้มครองเครื่องหมายการค้า ซึ่งญี่ปุ่นได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาทั้งเทคนิควิทยาการ และประโยชน์ทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม

บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอนของการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น กับพัฒนาการของกฎหมายทรัพย์สินอุตสาหกรรมมาวิเคราะห์ โดยเริ่มจากการปฏิรูปสมัยเมจิ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยหวังว่าการศึกษาดังเส้นทางการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของญี่ปุ่น โดยใช้ประโยชน์จากกฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้นอาจจะทำให้แวดวงวิชาการของไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นของแรงกดดันจากสหรัฐให้มีการแก้ไข พรบ. ลิขสิทธิ์ และ พรบ. สิทธิบัตรของไทย ได้เห็นแนวทางเลือกบางประการที่สอดคล้องกับระดับของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้บ้าง

๒. เส้นทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีกับกฎหมายสิทธิบัตร

2.1 ช่วงสมัยปฏิรูปเมจิ (ค.ศ. 1868-1912)

ถึงแม้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจะมีประวัติอันยาวนานก็ตาม แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกนั้น จุดแบ่งที่เห็นได้ชัดที่สุดคงจะเป็นการปฏิรูปสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868 - 1912) ที่ญี่ปุ่นยอมรับเอาเทคนิควิทยาการจากประเทศตะวันตกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศอย่างแพร่หลายทั้งในด้านส่งนักเรียนไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เช่น เรียนรู้เรื่องการรถไฟจากสหรัฐอเมริกา เรียนรู้เรื่องอุตสาหกรรมสิ่งทอ และโลหะจากอังกฤษ เรียนกฎหมายจากฝรั่งเศสและเยอรมัน เรียนวิชาการทหารจากเยอรมัน เป็นต้น และในขณะเดียวกัน เพื่อเป็นการทดแทนการขาดผู้เชี่ยวชาญซึ่งจำเป็นในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในขณะนั้น ญี่ปุ่นได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติจากหลายประเทศ เป็นจำนวนถึง 400 คน ในปี ค.ศ. 1876 เช่น ขณะที่ปรึกษาทางกฎหมายจากเยอรมันนี้ให้การช่วยร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญและสร้างโรงเรียนแพทย์ ช่างเทคนิคจากสหรัฐอเมริกาให้คำแนะนำทางด้านเกษตร ช่างเทคนิคจากอังกฤษช่วยสร้างโรงงานทำเครื่องบิน และให้คำแนะนำ

ในการฝึกกองทัพเรือ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องราวว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติของญี่ปุ่นที่เด่นชัด ก็คือ ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติเหล่านี้จะถูกลดบทบาทลงทันทีที่ชาวญี่ปุ่นสามารถเรียนรู้เทคนิควิทยาการจากผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้ และเป็นนโยบายของรัฐที่ต้องการจะกีดกันการลงทุนจากต่างประเทศ ยกเว้นทางด้านการค้า ทางด้านการค้าระหว่างประเทศในช่วงของการปฏิรูปสู่สมัยใหม่ ญี่ปุ่นยังมีความจำเป็นต้องนำเข้าสินค้าทั้งอุปโภคและบริโภคจากต่างประเทศ แต่มิใช่เป็นการนำเข้าเพื่อตอบสนองต่อความต้องการภายในประเทศแต่เพียงอย่างเดียว สินค้านำเข้าเหล่านี้ ได้ถูกใช้เป็นสื่อทางความคิดที่จะผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าอีกด้วย อุตสาหกรรมขนาดย่อมที่ลอกเลียนแบบสินค้านำเข้าเริ่มมีขึ้นอย่างแพร่หลาย เช่น อุตสาหกรรมการผลิต สบู่ ไม้ขีดไฟ รองเท้า รม ฯลฯ ถึงแม้ว่าในระยะแรก ๆ ของการผลิตจะเป็นการลอกเลียนแบบ และคุณภาพของสินค้าไม่สู้ดีนัก แต่ก็เป็นการผลิตเพื่อใช้ภายในประเทศที่มีตลาดรองรับ และในท้ายที่สุดค่อย ๆ มีการพัฒนาคุณภาพของสินค้าที่ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าให้ดีขึ้น จนทัดเทียมกับสินค้านำเข้าได้

ในช่วงการปฏิรูปสมัยเมจินี้เอง ที่ญี่ปุ่นก็ได้เริ่มให้ความสำคัญต่อการนำระบบกฎหมายสิทธิบัตรเข้ามาใช้ โดยเริ่มจาก พุทซาวา ยูกิจิ

ผู้ที่เคยเดินทางไปต่างประเทศ และสามารถเขียนหนังสือด้วยลิลิที่โน้มน้าวและมีเหตุผลให้ความรู้แก่ชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับสภาพโลกภายนอกสมัยใหม่ ในหนังสือ “ประเทศในโลกของเรา” ที่จัดพิมพ์ขึ้นในเดือน 10 ปีที่ 2 แห่ง รัชสมัยเมจิ (ค.ศ. 1869) พุทซาวา ได้แสดงถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ญี่ปุ่นจำต้องมีกฎหมายที่ใช้เป็นเครื่องจูงใจให้มีการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ หรือกรรมวิธีขึ้นใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทางด้านเทคนิค และในปี ค.ศ. 1871 ทางรัฐบาลเมจิ ได้ออกข้อสรุปทางกฎหมายเพื่อการผูกขาด (Sembai ryaku Kisoku) จำนวน 36 มาตราขึ้นมาใช้เป็นการแรกเริ่ม โดยอนุญาตให้ผู้ทำการประดิษฐ์ คิดค้นผลิตภัณฑ์ หรือกรรมวิธีการผลิตใหม่ ๆ เป็นผู้ทรงสิทธิในการขายสินค้านั้นแต่เพียงผู้เดียว แต่ทว่ากฎหมายที่ให้สิทธิในการผูกขาดและคุ้มครองผู้ประดิษฐ์คิดค้นนั้นมีได้ประสพผลเท่าที่ควร ทั้งนี้เป็นเพราะในขณะนั้นระบบของการตรวจสอบ และการบังคับใช้กฎหมายยังไม่พร้อม คือยังขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญทางด้านเทคนิค และผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายที่มีความรู้ในเรื่องนี้ ดังนั้นตลอดปีที่กฎหมายดังกล่าวได้มีการประกาศใช้ มิได้ปรากฏว่ามีผู้ยื่นขอใช้สิทธิ จึงเป็นเหตุให้มีการยกเลิกใช้กฎหมายนี้เสีย

จนกระทั่งปี ค.ศ. 1885 ญี่ปุ่นได้ประกาศให้มีกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิบัตร Patent Mono-

poly Ordinance (Sembi Tokkyo Jorei) ออกมาใช้อีกครั้งหนึ่งโดยร่างจากแม่แบบของกฎหมายจากสหรัฐอเมริกาและกฎหมายฝรั่งเศส ในปีแรกที่ประกาศใช้ได้มีการยื่นขอใช้สิทธิถึง 425 รายและได้รับอนุมัติ 99 ราย และในปีต่อมาได้มีการประกาศใช้กฎหมายเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า ในปี 1988 ได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า ซึ่งเดิมมีเจตนารมณ์เพื่อให้เป็นเกียรติและแรงจูงใจแก่นักประดิษฐ์คิดค้น ต่อมาได้แก้ไขเพิ่มเติมเป็นการให้สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอีกด้วย และถ้าหากจะพิจารณาลงไปในเรื่องละเอียดถึงการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวในปี 1888 ก็จะพบว่า ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ ญี่ปุ่นได้เริ่มส่งสินค้าหัตถกรรม (handicraft) ของตนเองออกไปขายนอกประเทศ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้แก้ไขกฎหมาย โดยขยายขอบเขตความคุ้มครองไปยังการออกแบบตกแต่งผลิตภัณฑ์ให้สวยงาม (Industrial design) ด้วยร่างจากแม่แบบของกฎหมายอังกฤษ (ซึ่งในขณะนั้นอังกฤษเป็นผู้นำในการผลิตและส่งออกสินค้าหัตถกรรมทางด้านสิ่งทอ)

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่เริ่มมีการนำกฎหมายสิทธิบัตรมาใช้ในญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้พยายามร่างกฎหมายให้สอดคล้องกับระดับของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเป็นการยกร่างกฎหมายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่จะรักษาผลประโยชน์

ของประเทศตนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นความคิดแรกเริ่มหรือเหตุผลของการแก้ไขกฎหมายในครั้งต่อ ๆ มาก็ตาม นอกจากนี้แล้ว ในทางปฏิบัติของช่วงต้น ๆ ของการใช้กฎหมาย ญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติยื่นขอใช้สิทธิในการได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรของตน ด้วยเกรงว่าจะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น และในช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้เอง ในปี ค.ศ. 1883 มีการนำอนุสัญญากรุงปารีสเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (The Paris Convention for the Protection of Industrial Property) มาใช้อย่างกว้างขวางขึ้นในหมู่ประเทศตะวันตก รัฐบาลต่างชาติเริ่มสร้างแรงกดดันให้ญี่ปุ่นหันมาพิจารณากฎหมายสิทธิบัตร เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ชาวต่างชาติตามพันธกรณีแห่งอนุสัญญากรุงปารีสดังกล่าวเสีย ญี่ปุ่นได้ใช้แรงกดดันจากต่างชาติให้เป็นประโยชน์ฝ่ายตน ด้วยการเจรจาต่อรองเรื่องนี้กับการแก้ไขสนธิสัญญาสัมพันธไมตรีที่ไม่เป็นธรรม ฉบับปี 1858 ที่ทางญี่ปุ่นต้องจำยอมทำสนธิสัญญาในช่วงสมัยโตกุกาวาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและข้อจำกัดทางด้านการเก็บอากรขาเข้ามิให้เกินร้อยละ 5 ต่อมาเมื่อมีการยอมให้แก้ไขสนธิสัญญาสัมพันธไมตรี ฉบับปี 1858 และญี่ปุ่นได้รับการตอบสนองตามความต้องการแล้ว ญี่ปุ่นจึงได้ยอมแก้ไขกฎหมายที่จะให้ความคุ้มครองทรัพย์สิน

ทางอุตสาหกรรมแก่ชาวต่างชาติ และเข้าเป็นสมาชิกของอนุสัญญาแห่งกรุงปารีส ในปี ค.ศ. 1899 และต่อมาในปี ค.ศ. 1909 กฎหมายญี่ปุ่นได้ขยายขอบเขตการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมครบทั้ง 4 ประเภท คือ สิทธิบัตร สิทธิบัตรย่อย (utility model law) การออกแบบผลิตภัณฑ์ (industrial design) และเครื่องหมายการค้า (trademark law)

2.2 ช่วงรัชสมัย Taisho (ค.ศ. 1912–1926)

การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในช่วงนี้ เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการสินค้า และวัตถุดิบจากญี่ปุ่นเพื่อใช้ในช่วงสงครามที่เกิดขึ้นในยุโรป และในช่วงทศวรรษของ 1920 บริษัทขนาดใหญ่ในยุโรปและอเมริกาเริ่มสนใจที่จะขยายขอบเขตของการลงทุนในภาคพื้นเอเชีย เช่น บริษัท Siemens ของเยอรมันนี้ บริษัท Westinghouse และ General Motors ของสหรัฐ บริษัทเหล่านี้ต้องแลกสิทธิในการลงทุน ในญี่ปุ่นกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางด้านการผลิต การใช้เครื่องมือและสิทธิในการใช้สิทธิบัตรของตนแก่ญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1921 ญี่ปุ่นได้แก้ไขกฎหมายการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมอีก โดยยกเลิกสิทธิในการประดิษฐ์ (Priority of invention) แก้ไขเป็นสิทธิในการยื่นคำขอสิทธิบัตร (first-filed application) และให้สิทธิ

ในการคุ้มครองผลงานประดิษฐ์คิดค้นของลูกจ้างในบริษัท

2.3 ช่วงรัชสมัยโชวะ (ค.ศ. 1926–1989)

ในช่วงต้นของรัชสมัยโชวะ เป็นช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงแม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในช่วงปี 1930 นั้น ยังนับได้ว่าญี่ปุ่นยังล้าหลังอยู่มากทั้งในด้านเทคนิคการผลิต คุณภาพของสินค้าที่ผลิต และระดับของกลุ่มประเภทของสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตได้ สินค้าญี่ปุ่นที่วางขายแพร่หลายอยู่ในตลาดโลกในขณะนั้น ยังเป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์ทางด้านราคาถูก และด้อยคุณภาพ ญี่ปุ่นเองก็ได้ตระหนักถึงช่องว่างทางด้านเทคโนโลยีและพื้นความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ของตนอยู่ ดังนั้นจึงไม่เป็นที่ต้องสงสัยเลยว่า ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1930 นั้น ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะได้เข้าร่วมในอนุสัญญาแห่งกรุงปารีสมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1899 แต่ญี่ปุ่นก็ยังคงรักษาสีที่จะไม่ยอมลงนามในข้อตกลงแห่งกรุงแมดริด ที่ว่าด้วยการป้องกันสินค้าปลอมแปลงและการลงโทษลงผิดในแหล่งที่มาของสินค้า (Madrid Agreement for the Prevention of False or Misleading Indications of Source on Goods) ทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นเอง

ก็ได้รับความกดดันจากฝรั่งเศส และอังกฤษในเรื่องนี้อยู่ ในขณะเดียวกันสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในญี่ปุ่นหลายประเภทก็ยังมีลักษณะที่ลอกเลียนแบบสินค้านำเข้าจากต่างประเทศและวางขายอย่างแพร่หลาย และส่งออกไปขายในหลายประเทศอีกด้วย อันเป็นเหตุให้หลายประเทศในกลุ่มสมาชิกอนุสัญญากรุงปารีสได้พยายามยกร่างกฎหมายการป้องกันการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม (Law for the Prevention of Unfair Competition) ซึ่งมีขอบเขตของความคุ้มครองขั้นต่ำของอนุสัญญาปารีส และประกาศใช้ในปี 1935 ซึ่งญี่ปุ่นจำยินยอมเข้าร่วมในข้อตกลงแห่งกรุงแมดริก ภายใต้สนธิสัญญาสันติภาพที่เมือง ซานฟรานซิสโก (Peace Treaty of San Francisco) เมื่อปี 1953

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงของการสร้างและฟื้นฟูประเทศหลังจากการพ่ายแพ้สงคราม ญี่ปุ่นได้ทุ่มเทพยายามของประเทศเพื่อการพัฒนาทางอุตสาหกรรม มีการปรับโครงสร้างทางการเมือง และการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่นำไปสู่การปฏิพื้นฐานของการขยายตัวในอนาคต รวมทั้งการปรับปรุงทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรม และการปิดช่องว่างของความล้าหลังทางด้านเทคโนโลยี เช่น มีการจัดระบบมาตรฐานอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น (Japanese Industrial Standard) ออกกฎหมายการลงทุนจากต่าง

ประเทศ กฎหมายควบคุมเงินตราต่างประเทศ และควบคุมการค้าระหว่างประเทศ กฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้มีสาระสำคัญส่วนหนึ่งครอบคลุมไปถึงการควบคุมการนำเข้าเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับผลประโยชน์และความต้องการของญี่ปุ่นในการฟื้นฟูและพัฒนา อุตสาหกรรมการผลิตในช่วงเวลานั้น นับตั้งแต่ ค.ศ. 1945-1980 ญี่ปุ่นได้ทำการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายสิทธิบัตรถึง 18 ครั้ง ตามเหตุผลและความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเอง และในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นเองก็ได้ขยายขอบเขตการขอรับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรไปยังประเทศอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ข้อมูลจากสิทธิบัตรที่ได้รับการคุ้มครองในสหรัฐอเมริกาพบว่า ในปี 1975 กว่าร้อยละ 65 ของสิทธิบัตรใหม่ เป็นสิทธิของคนชาติอเมริกัน เพียงร้อยละ 9 เป็นของญี่ปุ่น ร้อยละ 8.5 เป็นของเยอรมัน และอีกร้อยละ 7.5 เป็นของอังกฤษ และฝรั่งเศสรวมกัน แต่ในช่วงระยะเวลาเพียงสิบปีให้หลัง ข้อมูลได้เปลี่ยนไปอย่างมากในกรณีของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ สิทธิบัตรใหม่ที่ได้รับอนุมัติในปี 1985 ของคนชาติสหรัฐอเมริกา ลดเหลือเพียงร้อยละ 55 ในขณะที่ของญี่ปุ่นได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19 ซึ่งมากกว่าของเยอรมันนี้ อังกฤษ และฝรั่งเศส

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่า ในการพิจารณาออกกฎหมายหรือการแก้ไขกฎหมายของ

ญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองในทรัพย์สิน อุตสาหกรรมของญี่ปุ่น นับตั้งแต่เริ่มแรกเป็น ต้นมา จวบจนกระทั่งปัจจุบันญี่ปุ่นได้ยึดถือหลัก ของความจำเป็น และประโยชน์ของประเทศตน เป็นสำคัญ แม้ว่าในหลายต่อหลายครั้ง ญี่ปุ่น ได้รับแรงกดดันจากประเทศคู่ค้า และคู่แข่งใน เชิงอุตสาหกรรมด้วยกันเอง ให้ญี่ปุ่นแก้ไข กฎหมายภายในของตน ให้สอดคล้องกับกฎ- หมายของนานาประเทศที่มีระดับของการพัฒนา ทางเศรษฐกิจใกล้เคียงกับญี่ปุ่นก็ตาม

3. ปัญหาที่ท้าทายญี่ปุ่นในอนาคต

ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรไปหลายครั้งแล้ว ก็ตาม แต่ญี่ปุ่นเองก็หาได้รอดพ้นจากปัญหา ข้อพิพาททางการค้าและการโจมตีจากประเทศที่ พัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ ไม่ ญี่ปุ่นอาจจะไม่ ต้องตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่ต้องตอบคำถามใน เรื่องของการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สิน ทางปัญญา (Intellectual Property Rights) ที่ไม่เพียงพอตาม มาตรฐานของสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เพราะ โดยเนื้อหาของกฎหมายสิทธิบัตร ของญี่ปุ่นในขณะนี้ มีระดับของการให้ความคุ้มครองที่ใกล้เคียงกับประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรม และเป็นประเทศผู้ขายเทคโนโลยี แต่ญี่ปุ่น จำเป็นต้องตอบโต้ข้อกล่าวหาที่ว่า ในทางปฏิบัติ แล้วญี่ปุ่นมีระเบียบปฏิบัติและเงื่อนไขบางประการที่ไม่เอื้อต่อการให้ความคุ้มครองในทรัพย์สิน

ทางปัญญาระหว่างประเทศในระดับที่เหมาะสม และจะเป็น เช่น เรื่องของภาษาที่ใช้ ซึ่งญี่ปุ่น จะไม่ยอมรับจดสิทธิบัตรในภาษาต่างประเทศ คือในการขอรับจดสิทธิบัตรในประเทศญี่ปุ่นนั้น เอกสารที่เกี่ยวข้องทุกชนิดจะต้องใช้ภาษาญี่ปุ่น ทำให้ผู้ขอจดต่างชาติถือเป็นความไม่สะดวกหรือ เรื่องของการให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ยื่นคำขอรับสิทธิ บัตรก่อน (right of priority) ซึ่งญี่ปุ่นใช้หลัก first-filed application ในขณะที่สหรัฐอเมริกา และหลายประเทศในยุโรป ใช้หลัก first-to-invent กล่าวคือ ญี่ปุ่นยังมีได้ยึดถือหลัก worldwide novelty เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัย ว่าสิ่งประดิษฐ์ที่มาขอรับสิทธิบัตรนั้นเป็นของ “ใหม่” (novelty) ตามหลักเกณฑ์พื้นฐานใน การให้สิทธิบัตรหรือไม่ คงดูเฉพาะงานที่เผย แพร่ (publication) อยู่ภายในประเทศญี่ปุ่นเป็น สำคัญเท่านั้น มิได้ตรวจงานที่เผยแพร่ออกไป ในประเทศอื่น ๆ ด้วย ความแตกต่างของระเบียบ ปฏิบัติดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดข้อได้เปรียบ-เสีย เปรียบบางประการ เกิดขึ้นในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแก่ชาวต่างชาติ เมื่อ เปรียบเทียบกับของญี่ปุ่นเอง คำถามต่างๆเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นคงต้องนำไปพิจารณากำหนดท่าที การเจรจาการค้าหลายฝ่ายรอบอุรุกวัย (Uruguay Round) ของ GATT ซึ่งญี่ปุ่นเองก็จะต้อง พยายามรักษาดุลยภาพของประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศที่อาจถูกกระทบกระเทือนอันเป็น

ผลสืบเนื่องจากการเจรจาและผูกพันตามข้อตกลง เทียบกับแรงกดดันจากประเทศมหาอำนาจ ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีต่อญี่ปุ่นในเรื่องนี้

นอกเหนือไปจากประเด็นของระเบียบปฏิบัติของกฎหมายแล้ว ญี่ปุ่นคงต้องพิจารณา ปัญหาพื้นฐานของการพัฒนาเทคโนโลยีที่ยังเป็น อุปสรรคต่อการเป็นผู้นำยุคใหม่ทางเทคโนโลยี ในโลกตามเป้าหมายของการเป็นประเทศผู้นำ ทางด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีชีวภาพ กล่าวคือ ญี่ปุ่นคงต้องให้ความสนใจการวิจัยขั้น พื้นฐาน (Basic Research) มากกว่าที่เป็นอยู่ ในปัจจุบัน เพราะประเทศผู้นำทางด้านเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่ต้องแข่งขันในเวทีการค้ากับญี่ปุ่น คงไม่ยินยอมให้ญี่ปุ่นได้ใช้ประโยชน์จากการ

วิจัยพื้นฐานของตน และนำไปพัฒนาให้เป็น ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้เหมือนเช่นเคยปฏิบัติมาช้านาน ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายก็ คงไม่ยินยอมให้ญี่ปุ่นใช้ประเทศของตนเป็นเพียง แต่แหล่งผลิตสินค้าแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ในหลาย ๆ ประเทศเริ่มต้อรองให้ญี่ปุ่นหันมา สนใจถ่ายทอดเทคโนโลยีของตนเพื่อแลกกับการ เปิดตลาดสินค้าและการลงทุนของญี่ปุ่น โดยสรุปแล้ว ปัญหาที่ท้าทายญี่ปุ่นในอนาคตในเรื่อง นี้ก็คือ การที่ญี่ปุ่นจะต้องเปลี่ยนบทบาทของ ตนเองให้สังคมโลกให้เป็นทั้งผู้นำในเชิงเทคนิค วิทยาการ มากกว่าจะเป็นเพียงผู้นำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

อ้างอิง

- Miyoshi Shinohara, *Industrial Growth, Trade and Dynamic Patterns in the Japanese Economy*.
- Takafusa Nakamura, *The Postwar Japanese Economy : Its Development and Structure*, University of Tokyo Press, 1981.
- Guntram Rahn, "The Role of Industrial Property in Economic Development, : The Japanese Experience", *International Review of Industrial Property and Copyright Law*, Vol. 14. No. 4/1983.
- Teruo Doi, *The Intellectual Property Law of Japan*, The Netherlands : Sijthoff and Noordhoff International Publisher, 1980.
- Robert P. Benko, "Intellectual Property Rights and the Uruguay Round", *The World Economy*, Volume 11, June 1988.